

Cestovní zpráva

Pracovník: **Jiří Fišer**

Akce: ***Knihovny současnosti 2015: Otevřená knihovna***

Datum konání: 8. září 2015 až 10. září 2015

Místo konání: Olomouc, Univerzita Palackého

Klíčová slova: knihovny -- knihovnictví -- konference -- trendy -- koncepce -- strategie -- inovace

Program akce:

- Den 1. : předání medailí Z. V. Tobolky, **Library Transformation: Libraries – the citizen's driving force for innovation, A new library mission for the 21st century**; cca 13: 00 – 19: 00
- Den 2.: Bloky: Lidé, Infobox, Služby v akci a Kreativní knihovny, Workshopy zahraničních hostů; cca 8: 00 – 19: 30
- Koncepce rozvoje knihoven, Centrální portál knihoven, České digitalizační projekty, jejich výsledky a agregace, Připravujeme novou Koncepci rozvoje knihoven na léta 2016 – 2020 s výhledem do roku 2025, Bezbariérová knihovna – předání prvních certifikátů, Výsledky práce dílen a sekcí představí zástupci jednotlivých programových bloků, Závěr konference; cca 8: 00 – 12: 00

Detailní program viz. odkaz

Průběh akce

23. ročník konference probíhal po dobu tří dní v Olomouci na právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Pořadatelé konference byli Sdružení knihoven ČR a Ústřední knihovnická rada. Stravování i nocleh v místě. Těžiště programu spočívalo na bedrech druhého dne, kdy probíhaly 3 rozsáhlé bloky obsahu a to současně. V rámci každého bloku bylo nemalé množství přednášek a nebo dílen. V úterý a čtvrtek program opět společný pro všechny účastníky.

Jelikož byla náplň konference značně obsáhlá, zaměřím se v této zprávě spíše na vybrané body, shrnutí a vlastní syntézu. Pro podrobnější seznámení s probíranými tématy může případnému zájemci sloužit elektronický sborník konference, viz. odkaz. Rovněž, co se týká jmen, časů, pracovišť a přesných názvů příspěvků odkazují na detailní program konference a též prezentace účastníků (sekce odkazy).

Den první: severská cesta

Hlavní v prvním dni byly bezesporu přednášky dvou pánů ze severu, Knuda Schulze a Jakoba Heide Petersena. Prvně jmenovaný je ředitelem knihovny v Aarhusu a jeho přednáška vzbudila zaslouženou pozornost. Knud Schulz představil novodobou koncepci knihovny na základě modelu čtyř účelů, kterým by knihovny měly v nové době sloužit. Jde o inspiraci, učení, setkávání a vyjádření, které knihovna poskytuje svým čtenářům. Já osobně si k vyložení tohoto modelu беру na pomoc slůvko znalost.

Zatímco v minulých staletích byly důležité informace a hlavní činnost knihoven, zpředmětněná v organizaci a předkládání informačních pramenů, nejčastěji dokumentů, se tedy točila kolem informací, v dnešním světě už informace nestačí a důležitější je jejich další vývojové stádium, neboli znalost. Informací je dnes všude dost. Jelikož internet, největší to konkurent informační činnosti knihoven, poskytuje se svými světlejšími i temnějšími zákoutími právě jen a pouze informace, je celkem logické, že knihovna musí tuto hru posunout o úroveň výše.

A má k tomu dobrého pomocníka, kterým není nikdo menší než lidská inteligence a přirozenost. Přeměna informací na znalosti je vyhrazenou doménou (lidské) inteligence a lidskou přirozenost sdružovat se a sdílet nemůže kyberprostor uspokojit nikdy plně. Proto jsou knihovny jako instituce nenahraditelné. Otázkou však je, dokážou tento svůj potenciál plně využít?

Zpět k modelu čtyř účelů: inspirace, učení, setkávání a vyjádření. Osobně si ho podle výše zmíněného argumentu vykládám jako: inspirace znalostmi, učení se novým znalostem, setkávání se se znalostmi jiných lidí a vyjádření vlastních znalostí. To by měla knihovna svým čtenářům poskytnout.

Praktické aplikace. Začneme od konce. Vyjádření vlastních znalostí, k tomu mohou sloužit konferenční sály a multimediální místnosti. Jsou to prostory, kde se mohou lidé nerušeně a aniž by někoho rušili bavit a domlouvat se. V těchto místnostech je i vybavení, které lidem dovolí vyjádřit, co mají na srdci. Můžou to být tabule, projektory, hudební nástroje a jiné vymoženosti moderního světa.

Další část, učení se novým znalostem. Jde o to, aby v knihovně byl klidný prostor pro ty, kteří chtějí doopravdy studovat. Fond musí být dobře popsán, aby se v něm snadno vyhledávalo podle různých hledisek. Přítomnost specializovaných zdrojů informací a nadstavbových možností a služeb při vyhledávání těch správných zdrojů není na škodu. Patří sem také rezervace nebo donášky na pobočku, rešeršní činnosti a podobná podpora samovzdělávací činnosti.

Inspirace znalostmi. Samo prostředí knihovny by mělo být inspirativní. Fond i katalog by měly být dobře srovnané a oddělení v nich jasně popsána. Jejich vnější podoba by měla být přehledná, jednoduchá a atraktivní pro čtenáře. Vizuální dojem jak z interiéru tak z webu i katalogu by měl na návštěvníky vykřikovat: „přijď jsem a zvi“. Prostor by pak mělo říkat: „nechoď domů, tady je to bezva“, regály: „koukni se ještě za roh“, židle „sedni si na mě“, toaleta... Jde o to pomocí různých nástrojů vytvořit prostředí, které bude podporovat akt inspirace. Inspirovat znalostmi nemusí jen odborné knihovny, příběhy v krásné literatuře, to jsou instantní inspirace.

A nakonec: Setkávání se se znalostmi jiných lidí. To je všechno výše uvedené plus něco navíc. Tím něčím navíc jsou zaměstnanci v knihovně. Knihovna musí být dobrý hostitel. Musí lidem umožnit, aby se ve všech výše zmíněných podobách setkávali pod jednou střechou. Ba co víc, musí umožnit bezproblémové setkání lidem, kteří jsou zrovna v různých z výše zmíněných stavů. Je to právě onen proces setkávání, který přemění načerpané informace ve znalosti. Protože když nevím, co s tím, tak se zeptám, nebo si s někým promluvím. Ideálně s tím, s kým jsem do knihovny přišel. Dá se použít i knihovník nebo „doktor“ web, ti by se v knihovně měli také vyskytovat. A nebo si to nechám vysvětlit v nějaké přednášce či kurzu. Uspokojení ze sociálního kontaktu je další přidanou hodnotou.

Takže tohle je jedna z verzí, jak by mohla vypadat knihovna budoucnosti. Na severu jde k tomuto cíli knihovna v Aarhusu cestou totální liberalizace. Pod heslem: „Do knihovny nepatří knihy ale lidé,“ nechávají čtenáře, aby sami převzali kormidlo. Nejenom, že mají v knihovně různé atrakce, které patří spíš do IQ parku, např. různé Labs – což jsou tématické místnosti, obsahující různé interaktivní předměty z určitého tématu, jakými jsou například hudba, odpad, nebo televizní zprávy (asociace je pouze náhodná), a vyhrazené koutky, třeba koutek pro rodiny nebo studující, ale dokonce čtenáře nechávají volně manipulovat s vybavením knihovny, kterým je kupříkladu nábytek, okna nebo světla, s cílem zajistit, aby prostředí knihovny lidem plně vyhovovalo. Mají tam i nějaké tištěné knihy, avšak převažují ty digitální.

Knihovna v Aarhusu je veřejná a je zajímavé, že s místní univerzitní moc nespolupracuje, podle Knuda Schulze je podstata obou institucí jiná. Zajímavá je také myšlenka, že prostor je cenný majetek knihovny. Prázdné místo by se nemělo automaticky něčím zaplnit, spíš by mělo být dobře zváženo, co se do něj umístí.

Druhá přednáška Jakoba Heide Petersena, ředitele knihovny v Kodani, se nesla v duchu dvou hlavních myšlenek: „Každá legrace něco stojí“ a „Kdo nečte je hloupější než ten, kdo čte.“ Obojí jsou stručně vyjádřené empirické závěry. Literární a číselná gramotnost jedince je opravdu posilována pravidelnou četbou. Lze ji popsat jako schopnost pomocí abstraktního myšlení a lingvisticko-sémantické interpretace textu či symbolů syntetizovat závěry, což vyžaduje inteligenci. Čtení tedy posiluje inteligenci.

Jakob Heide Peterson je ekonom. Knihovnu vidí jako firmu, kde v podstatě probíhají Customer relations management, Product inovations a Infrastructure & Operations business. To je celkem rozumný přístup. Všechny oblasti musí být dobře řízeny, neboť knihovny mají v dnešním světě spoustu konkurence. Je to boj o trh volného času, snižovat náklady a zvyšovat efektivitu práce. A to i pomocí hybridizace v podobě zdigitalizování dokumentů a zdigitalnění procesů v knihovně. Mezi zajímavé myšlenky, které zazněly, patří: „Pokud si čtenář může zajistit nějakou službu (v knihovně) sám, pak si jí musí zajistit sám.“

Kromě základní činnosti, jakou je přežití či rozmnožování pobočkováním, umožní dobrá vnitřní ekonomika knihovně plnit své poslání, tedy podporovat vzdělanost, digitální gramotnost (schopnost smysluplně využívat digitální technologie k cílům užitečným jedinci nebo skupině) a demokracii společnosti, zatímco se na oko tváří jako komunitní centrum.

Plná krabice

V druhém dni konference jsem se zúčastnil bloku Infobox. Zaměřením programové části Infobox byly souborné katalogy, katalogizace, digitální knihovny, digitalizace a knihovní systémy.

První přednáška se týkala studie zjišťující, co čtenáři ve webovém katalogu chtějí nalézt. Výsledkem bylo, že chtějí, aby je katalog inspiroval. Rádi v něm vidí doporučení nebo informace o autorech i tématu a také žánry literatury. Dále by se jim líbily i odkazy na stránky, které pojednávají o věcech, jež jsou předmětem nalezené knihy, např. zajímavosti o místech a osobách zmíněných v knize, dále odkazy na věci (autory a knihy) podobné. Hledání by rádi měli co nejjednodušší ve stylu googlu a ve výsledcích jim stačí autor, název, rok, nakladatel a obálka. Zajímavostí je, že by někteří ocenili i něco jako digitální čtenářský deník nebo jeden účet společný pro všechny knihovny.

Poté následovala prezentace systému Tritius, což je nástupce systému Clavius. Vyrovná se svým konkurentům. Nejvíce může zaujmout knihovny, které mají právě Clavius a chtějí něco novějšího.

Dále přišlo na řadu teoretické pojednání o databázi, která by přidávala k záznamům o knihách též možnost přejít na rozšiřující obsah jako je obálka, obsah, ukázky, komentáře, hodnocení a recenze. Ve hře byla i představa o QR nebo čárovém kódu nalepeném na knize, který by automaticky otevřel odkaz právě do této databáze.

Kupodivu, následoval projekt ObálkyKnih.cz, který právě tento obsah prakticky nabízí. Tak, jako doposud nabízel naskenované knižní obálky, teď nabízí obsahy ve formě textu, anotace, hodnocení a

komentáře všem, kteří se do systému zapojí. Na oplátku požaduje skenování a sdílení naskenovaného. Jde o crowdsourcing P2P. Propojovacím klíčem je ISBN. ObálkyKnih se chce pustit i do obálek periodik a vícesvazků a časem podobné informace navázat také na záznamy autorit, nejenom knih.

Poté byla na řadě digitální knihovna firmy Verbis, vlastně rozšíření Portara, což přirozeně zajímá knihovny, které právě Verbis mají a chtějí expandovat do digitální oblasti. Digitální knihovna od Verbisu bude mít společný vyhledávací index s dosavadním katalogem.

Následovalo představení open source systému Koha. Díky Městské knihovně v České Třebové už ostatní, kteří chtějí vstoupit do Open Source a naplnit tak vizi SW otevřené knihovny, nemusí pracně razit cestu neznámým prostředím. Právě knihovna v České Třebové má implementaci systému Koha zdárně za sebou a může pomoci. K užitečným funkcím tohoto systému patří posílání výpisu čtenářského konta po výpůjčce nebo vrácení do mailu, nebo posílání SMS zpráv při dosažení termínu vrácení. Kohu implementovalo už osm českých knihoven.

EBSCO představilo spolupráci s YPB knihovní služby, což je organizace zabývající se dodáváním objednaných titulů knihovnám. EBSCO má nový nástroj pro akvizici, v podstatě katalog, v němž lze objednávat současně jak tištěné tak elektronické tituly. Jinými slovy EBSCO zřejmě koupilo nebo zahrnulo do svojí sféry vlivu YPB a teď lze pomocí EBSCa využít služby YPB. Srdcem YPB je databáze GOBI, globální databáze bibliografických záznamů.

Snaha Všenorské knihovny zpřístupňovat digitalizovanou regionální literaturu pomocí Kohy a Wellcome playeru, což je volně dostupný software pro realizaci digitální knihovny, navzdory netriviální implementaci nakonec dopadla dobře, jak bylo vzápětí prezentováno.

Potom přišel na řadu Evergreen. Otevřený systém zamýšlený a vyvinutý jako záležitost pro konsorcia knihoven. Skrze nemnohé instalace Evergreenu (na 1 instalaci jich běží několik) sdílí knihovny napříč konsorciem záznamy jak čtenářského konta tak katalogizační.

Pak přišla na řadu katalogizační pravidla RDA z pohledu Národní lékařské knihovny. NLK se řídí úslovím, že duch zákona je důležitější než jeho znění a tedy tam, kde to podle jejich mínění čtenáři vyžadují, RDA ohýbají tak, aby jim lépe vyhovovala. Nejedná se však o nic radikálního, jak by se na první pohled mohlo zdát. Například tištěnou i elektronickou verzi jedné publikace uvádí jako jediný záznam (což však může být někdy nepraktické), u analytického zpracování článků uvádí všechny autory článku, do záznamů autorit doplňují afiliace autorů a jejich akademické tituly. Dávají přednost srozumitelnosti záznamu před přesným dodržením pravidel. Volají po autoritách pro nakladatele.

Následovalo souhrnné zhodnocení projektu TEMAP, který letos končí. Jeho předmětem je digitalizace a veřejné zpřístupnění map, glóbů a ostatních kartografických dokumentů ze sbírky Geografické knihovny Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ale to není vše, součástí nebo výsledkem projektu jsou i další věci: software pro georeferencování, certifikovaná metodika RDA pro kartografické dokumenty i staré tisky a rukopisy, software pro identifikaci neznámého kartografického zobrazení nebo e-learningové kurzy. Je toho zkrátka hodně.

Česká analytická bibliografie a její stav přišli na přetřes poté. Po zániku oddělení analytického zpracování v NK Česká analytická bibliografie neskončila, nicméně už jí nikdo neřídí a nespravuje. Data-báze ANL je naplňována zájmem ostatních knihoven, které analytické zpracování provádí kvůli svým čtenářům, sdílet své záznamy. Jde hlavně o knihovny regionální, vědecké a oborové. Byla představena koncepce vývoje ČAB, jež vychází ze současného statu quo. Novým záměrem je obohacovat záznamy článků o odkazy na plné texty (tam, kde to půjde), zpřístupnit ČAB skrze Centrální portál knihoven (až bude fungovat) a přesvědčit Národní knihovnu, aby se vrátila ke správce ANL (pokud se nechá).

Potom, oproti předepsanému plánu, následovaly zkušenosti Městské knihovny v Praze a Národní technické knihovny s institucionálním intranetem, konkrétně na platformě Media Wiki. Právě Media Wiki umožňuje, že intranet není pouze nástěnka vedení, ale též prostor, kde mohou zaměstnanci přednést své zkušenosti, sdílet mediální obsah, pomáhat si, řídit a plánovat projekty a

komunikovat novinky. Wiki také uchovává historii změn a původ všech příspěvků. Nezanedbatelná je i funkce dokumentární, vývoj instituce z pohledu zaměstnanců. Vnitřní intranet má smysl zejména pro knihovny velké, co do počtu zaměstnanců tak i do prostoru budovy.

Národní knihovna, Moravská zemská a Vědecká knihovna v Olomouci se rozhodly, že se stavem bohemikálních konzervačních sbírek je třeba něco udělat. Stává se totiž, že na základě prosté nevědomosti co kdo má a nemá nebo co je zachování hodno (a co se tedy může vyhodit), přicházíme o národní literární dědictví. Odpovědí by mělo být sdílení záznamů depositovaných knih přes jednotný portál. Projekt je zatím ve stádiu testování a řeší obvyklé problémy (zejména jednotu zpracování záznamů, třídění, deduplikaci, definici bohemika, statusy dokumentů v různých knihovnách). Ale dílčí výsledky se už dostavily, když se díky sdílení podařilo objevit a uchránit tak před likvidací zhruba 11 000 titulů monografií. Periodika jsou těžší oříšek a budou řešena později. Může to snad být krok k tomu vytvořit někdy v budoucnosti jedinou fyzickou depositní knihovnu?

Moravská zemská knihovna se zabývá i dalším významným projektem, Národní digitální fonotékou. Jde o to na jednom místě zjistit, která paměťová instituce má jaký zvukový dokument a zajistit uživateli možnost si ho vypůjčit. Kromě 450 tisíc záznamů z organizací jsou k dispozici i elektronická data Českého rozhlasu. Tam, kde to půjde, by měly být k dispozici i ukázky k přehrávání. Koketuje se také s myšlenkou odkazů směřujících ke koupi. Nemá jít pouze o existující nosiče, ale navíc o kompletní diskografii našeho zvukového dědictví. Dobrá zpráva je, že MZK jako člen IASA už má k dispozici všechny metodiky, a že projekt se podařilo prosadit do státních jednání. Ukázka systému, běžícího na VuFindu viz odkaz.

Následovala přehlídka služeb google, které může využívat knihovna k zajištění svého chodu. Google nemá žádnou službu speciálně připravenou pro knihovny, jedná se služby obecného rázu, které může využívat každá organizace. Jmenujme kalendář, kontakty, úložiště, mail, docs, sheets...

Nakonec ožehavá diskuze ohledně modelu FRBR. Konkrétně zda a v jakém rozsahu potřebují knihovny abstrahovat a agregovat v zobrazení výsledků hledání podle jednotlivých pater osy

modelu FRBR (dílo-vyjádření-provedení-jednotka; FRBR obsahuje také vztahy a entity, nově byla přidána entita group). Praktický příklad: vyhledávací dotaz např. na kurz The Business vrátí záznamy všech částí kurzu ve všech jejich vydáních, což je na první pohled pro čtenáře jistě nepřehledné. O to jde, právě první pohled vytvoří první dojem a první dojem lze vytvořit jen jednou. Takže se řešila potřeba zobrazit (případně zdůraznit v zobrazení výsledků) u složených souborů pouze úroveň „dílo“. Doteď se běžně v knihovních katalozích zobrazují úrovně „provedení“ (katalogizační záznam) a „jednotka“ (záznamy jednotek). K takovému kroku je ovšem nutné vybavit záznamy nějakým řídicím údajem, nabízí se unifikovaný název, tedy zpětně projít hlavně ty opravdu staré. A také je třeba upravit on-line katalogy. Nicméně, podle mého názoru jde o potřebný posun.

Zazněla otázka: Potřebujeme FRBR? Kdo ví, potřebujeme popisovat realitu? A potřebujeme vůbec katalogizaci anebo knihovny? Když přijde na lámání chleba člověk toho moc nepotřebuje... Klasický případ špatně položené otázky. Ten kdo nejvíc potřebuje FRBR jsou správci autorských práv – představte si poplatky za užití díla, za know-how vyjádření, za licenci na zhmotnění a kopírovací poplatek za jednotku. Také se objevil názor, že katalogizace zanikne a nahradí ji algoritmy založené na hrubé síle a vyhledávače ve stylu Googlu. Tak to prosím pěkně není pravda, neboť opravdová inteligence je nezastupitelná žádným jiným procesem (to nevylučuje nasazení inteligence umělé, ta však bude mít na práci jistě jiné věci než katalogizaci) a zejména věcná katalogizace inteligenci vyžaduje.

Poté se diskuze stočila na téma: proč ostatní nerespektují změny udělané v souborném katalogu a nechávají si své špatné záznamy.

Do třetice všechno

Poslední den byl ve znamení velkých projektů v oblasti knihovnictví. Nejdříve byl připraven Centrální portál knihoven. Myšlenka Centrálního portálu knihoven se zrodila v roce 2010, koncipována byla následujícího roku a schválena v roce 2012. V roce 2013 se začalo vyjednávat s dodavateli a rok na to bylo jasné, že CPK bude muset být vlastnoručně vyvinut. Nyní je zprovozněná betaverze portálu s 20 miliony záznamů. Hlavní náplní je nyní testování celého systému. V základu je systém VuFind. Hlavním úkolem portálu bude vyhledávání v metadatech harvestrovaných z katalogů knihoven pomocí OAI-PMH, kromě funkcí, jež byly zmíněné v předchozích odstavcích u jiných projektů (linky na fulltext, odkazy na koupi, propojení účtů knihoven). Zatím je spolupráce knihoven do CPK zapojených na dobrovolné bázi, nicméně ke sklonku roku se počítá se zavedením závazných smluv. Projekt CPK rozvíjí Moravská zemská knihovna, Městská knihovna v Praze a Knihovna akademie věd.

Následoval přehled výsledků probíhajících digitalizačních projektů, statistiky a grafy kolik kdo stránek zdigitalizoval. Poté byl představen projekt České digitální knihovny, což je agregátor na způsob portálu shromažďující výsledky vzešlé právě z jednotlivých digitalizačních projektů.

Na závěr následovaly přednášky o Plánu implementace státní kulturní politiky 2015-2020 a o Nové koncepci rozvoje knihoven 2016-2020. Těžko říct, co z těchto dvou přednášek vybrat. Koncepce, to je totiž prvotní fáze plánování, uvádí se v ní vize. Vize pro knihovny zní: „Společně tvoříme knihovny jako nabídku zdrojů a otevřeného prostoru pro vzdělávání, kulturu a osobní rozvoj.“ Zkrátka koncepce bývají příliš obecné, důležitější je, jak jsou naplňovány, tedy strategie nebo implementační plány jednotlivých projektů.

Shrnutí

Konference Knihovny současnosti je jednou z největších odborných událostí v republice. Jsou na ní představovány současné trendy a právě probíhající projekty. V oblasti knihovnictví státní řízení se-
lhává. Jsme proto svědky decentralizované soustavy knihoven a institucionální iniciativy „zdola“.

Co se týká peněz, knihovny jsou stále přímo či nepřímo závislé na státu. Sektor je podfinancovaný. Možnosti jak zaplatit sami sebe knihovny zpravidla nemají, nicméně způsoby a potenciál spoluprá-
ce s komerčním sektorem tu je. Knihovny mohou nabídnout zviditelnění ve veřejném sektoru a cí-
lové skupiny z řad ekonomicky neaktivního obyvatelstva: studenty, badatele nebo seniory.

K trendům v oblasti spolupráce patří agregační portály a crowdsourcing (může být jak z oblasti kni-
hovníků tak čtenářů) založený na vzájemném užitku všech zúčastněných stran ze sdílení výsledků.

K technickým trendům patří digitalizace zdrojů a zpřístupňování jejich částí nechráněných autorský-
mi právy, dále prosazování prvků webu 2.0 v on-line katalozích a human (non-librarian)-centered
design knihovních webů a OPACů.

K sociálním trendům patří nejenom schopnost poskytnout čtenáři zdroje informací, ale také po-
skytnout mu prostor ke strávení informací na znalosti a možnost znalosti sdílet v rámci skupiny.
Knihovny poskytují sociální kontakt lidem, kteří chtějí být (zrovna) sami ale přitom ne osamělí.
Jsouce zdrojem obnovovaného materiálu pro četbu knihovny podporují inteligenci a demokratizaci
společnosti. To jsou kvality, kterými se mohou prosadit na trhu volného času.

Mezi nejdůležitější probíhající projekty patří Centrální portál knihoven, Obálky knih, Česká analy-
tická bibliografie, Národní digitální fonotéka, Česká digitální knihovna a Virtuální depozitní knihov-
na.

Odkazy:

[Detailní program](#)

[Prezentace Knuda Schulze na SlideShare.net](#)

[Elektronický sborník](#)

[Fonotéka](#)

[Prezentace](#)

[Fotografie](#)